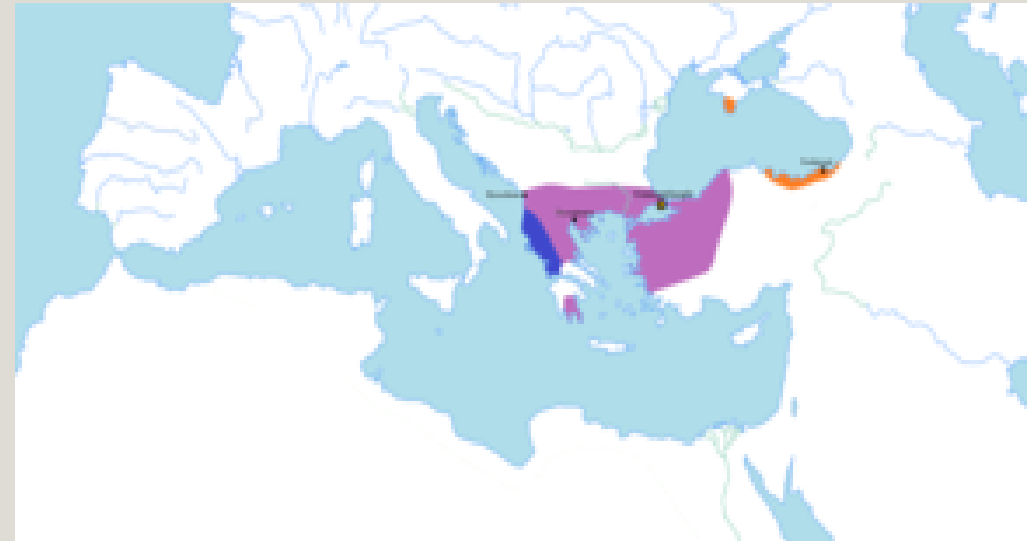

PALAIOLOGOVSKÁ RENEŠANCE A PÁD KONSTANTINOPOLE

VYTVOŘENÍ OSMANSKÉ ŘÍŠE

ZMAŘENÁ OBNOVA ŘÍŠE – OBDOBÍ VLÁDY ANDRONIKA I (1282-1328) A ANDRONIKA II

- Říše ekonomicky závislá na italských kupeckých republikách, mezi nimiž byli obzvláštní přízní zahrnováni Janované, těšící se podobné pozici jako v minulosti Benátčané.
- V zájmu repopulace a rekonstrukce hlavního města přikročili Palaiologovci ke zvýšení daňové zátěže nepokojných maloasijských rolníků, oddaných předchozí dynastii. *Akritai*, dosud chránící byzantské území před nájezdy Turků, v důsledku těchto opatření postupně vymizeli, což anatolskou hranici zbavilo tolik potřebné obrany.
- Rozklad seldžuckého státu v Malé Asii a příchod nové vlny turkických kočovníků vyústily v ustavení řady drobných tureckých emirátů, jejichž vládcové využívali slabosti Byzantinců k rozšíření svého teritoria stále více na západ. Již koncem 13. století se úrodné oblasti západní Anatólie vymkly kontrole říše a zdejší byzantská města byla ponechána odříznuta.

DEFINITIVNÍ ZTRÁTA MALÉ ASIE A BALKÁNU – OSMANSKÁ DYNASTIE

- Neúspěšné snahy o zastavení tureckého náporu přiměly Andronika II. v r. 1303 k povolání skupiny západních žoldnéřů, známých jako Katalánská komanie. Přes určité počáteční úspěchy se tito vojáci zanedlouho vzbouřili a společně s Turky vyplenili Thrákii. Nakonec odtáhli do Řecka, kde se r. 1311 zmocnili Athén.
- Andronikos II. výrazně snížil obsah zlata v hyperpyru. Závěr jeho panování poznamenala vleklá válka mezi ním a jeho vnukem Andronikem III.
- během občanské války **osmanští Turci vedení Orhanem I. učinili svým hlavním městem někdejší byzantskou Prusu**. Po svém vítězství v bitvě u Pelekanonu připravili Osmané říši o většinu jejich zbývajících držav v Malé Asii včetně měst Nikaie (padla v r. 1331), a Nikomédie (1337).
- Severozápadní oblasti Anatólie byly pro Byzantince definitivně ztraceny a Byzanc měla platit Osmanům tribut za všeho, co jí zůstalo v Malé Asii (Filadelfia, Herakleia)
- Na Balkáně se za Andronika III. poddaly byzantské autoritě Epirus a Thesálie, ovšem na severu započal svoji expanzi srbský král Štěpán Dušan.

ZELOTÉ A HESYCHASTÉ – NOVÝ OBČANSKÝ STŘET

- Krátce po císařově smrti v r. 1341 vypukla v říši nová občanská válka, v níž se regenti za nezletilého Jana V. Palaiologa postavili proti Janu Kantakuzenovi, korunovanému posléze za císaře.
- Do centra dění schopný velitel armády Ioannis Kantakuzenos, hlavní představitel byzantské aristokracie, který se v r. 1341 prohlásil za císaře místo nezletilého Jana V. Toho podporovala jeho matka Anna Savojská, patriarcha Ioannis Kalekas a velitel loďstva Alexios Apokaukos.
- Tento ničivý konflikt prohloubil soudobé společenské a hospodářské napětí, jež našlo svůj výraz v povstání zelotů, probíhající v Soluni ve 14. století. Tzv. zelotská komuna (1342-1349) = boj v němž se utkaly všechny sociální složky byzantského obyvatelstva
- Důsledky: tento spor vyčerpal státní pokladnu, zlikvidoval produktivní síly a **přivedl do Evropy osmanské Turky - v r. 1354 se jim podařilo obsadit pevnost Kallipolis**, čímž si zajistili stálou výspu na evropské půdě. Téhož roku přinutil Jan V. Palaiologos Kantakuzena k abdikaci.
- Kantakuzenos a jeho příznivci se opírali o **hésychasmus**, mystické hnutí (omfaloskopie) šířenému mnichy z klášterů na hoře Athos. Hésychasmus se svým pasivním oddáním se osudu připravoval půdu i pro pasivní přijímání osmanských dobyvatelů.
- Zatímco se Byzantinci střetávali mezi sebou, Štěpán Dušan si podmanil Makedonii a severní Řecko, načež přijal titul cara. Po skončení občanské války se Byzanc byla zachváčena epidemií černého moru, který zdecimoval 8% obyvatelstva.

HOSPODÁŘSKÝ ŽIVOT V POZDNÍ BYZANCI

- Hospodářský úpadek – zánik themat a vytvoření menších správních celků, tzv. kapetanikia
- Důležitá role provinčních měst spravovaných tzv. Kefale, kteří původně byli pozemkoví vlastníci. Převládající typ městského osídlení tzv. Paleokastron – opevněné město – Ano polis X Kato polis
- Řemeslná výroba a obchodní centra: vedle Konstantinopole a Soluně (demografický pokles obyvatelstva) v Thessálii Trikala, Larisa, Almyros, Pteleos, v Epiru Joannina a Arta, ve středním Řecku Athény a Théby, na Moreu Monemvasia a Mystras a v Makedonii Serres, Kastoria a Berrhoia.
- Společenské rozvrstvení: feudálové (dynatoi, plusioi, archontes, aristoi) – Střední stav (mesoi), obchodníci a řemeslníci (gasmuloi)
- početná městská chudina (ptochoi, aporoi, laos, ochlos) a venkovské zemědělské obyvatelstvo.
- Mniši: nezanedbatelnou složkou obyvatelstva

OSMANSKÁ EXPANZE V EVROPĚ

- Záhy po uchycení v Evropě proto Turci opanovali většinu byzantské Thrákie a v roce 1369 získali Adrianopol, nové hlavní město Osmanů
- Po osmanském vítězství nad Srby a Bulhary v bitvě u řeky Marica v. r. 1371 později se byzantský císař stal dokonce sultánovým vazalem.
- Říše sestávala v této době pouze z několika oddělených enkláv; konkrétně z Konstantinopole se zázemím, Soluně a jejího okolí, Thesálie, některých ostrovů v Egejském moři a morejského despotátu, představujícímu se svým střediskem Mystrou poslední kvetoucí část byzantské civilizace. Tyto fragmenty byly zmítány pokračujícími sváry jednotlivých členů palaiologovské dynastie, přživovanými vnějšími nepřáteli.
- Po **bitvě na Kosově poli v roce 1389** a pohromě křižáků v bitvě u Nikopole r. 1396 se situace Byzantinců zdála být neudržitelnou.

ÚSILÍ MANUELA II (1391-1425) O ZÁCHRANU ŘÍŠE

- Manuel II. se narodil v r. 1350 jako druhý syn císaře Jana V. a jeho manželky Heleny Kantakuzeny. Manuel byl energický, miloval literaturu a studium teologie, kromě toho byl i dobrým vojevůdcem.
- Později se stal despotou Soluně, která po čtyřletém oblehání Turky padla v dubnu 1387.
- Manuelův bratr Andronikos v červnu 1385 zemřel a on se tak stal jediným následníkem trůnu.
- V r. 1390 proti císaři Janovi V. však vypuklo nové povstání. Tentokrát se o trůn přihlásil Jan VII. Palaiologos, syn zemřelého Andronika IV. Jeho povstání potlačeno.
- Vítězství Jana V. a Manuela II. rozzuřilo nového sultána Bajezida I., který podporoval Jana VII. Ten požadoval jejich účast na svém tažení proti Filadelfii. Paradoxem je, že se oba císařové museli přímo podílet na dobytí posledního byzantského města v Malé Asii.

MANUELOVY ŽÁDOSTI O POMOC ZE ZÁPADU

- V r. 1395 sultán Bajyzid započal s blokádou Konstantinopole. Manuel se pokusil získat pomoc na západě, spoléhal se hlavně na uherského krále Zikmunda Lucemburského, pro kterého byli rovněž Osmané hrozbou. Proto r. 1395 požádal západní mocnosti o pomoc. Západní mocnosti na žádost reagovaly a král Zikmund vytáhl v čele křížové výpravy proti Turkům, avšak 25. září 1396 utrpěli křižáci porážku u Nikopole.
- V r. 1400 dorazil císař do Benátek a poté cestoval po severní Itálii. Postup byl velmi pomalý, protože v každém městě lidé císaře vítali a konali oslavy na jeho počest, protože byl považován za ochránce křesťanství před Islámem. 3. června dorazil Manuel do Paříže, kde ho přijal Karel VI. se všemi poctami. Přesto se však Karel nechtěl připojit k případné křížové výpravě.
- Po návštěvě Francie se císař vydal na návštěvu anglického dvora krále Jindřicha IV. ten ho rovněž přijal s velkou úctou a sliboval mu účast na výpravě, ovšem Jindřichova pozice nebyla příliš pevná a tak nakonec předal Manuelovi alespoň dar 4 000 liber, sesbíraných po kostelech, aby podpořil císařovu věc.

OBLEHÁNÍ KONSTANTINOPOLE A DEFINITIVNÍ ZTRÁTA SOLUNĚ

- V září 1402 Bajezid byl poražen a zajat v bitvě u Ankary Mongoly, vedených Tamerlánem. Navíc Mongolové vyplenili téměř celou Malou Asii a v Osmanské říši vypukla občanská válka o trůn. Císař se rozhodl vydat na cestu zpět.
- Sulejmán, nejstarší syn Bajezida podepsal smlouvu, která ukončila vazalství Byzance, navíc vrátil císařství Soluň a její okolí, několik měst v Thrákii i na pobřeží Černého moře a některé ostrovy v Egejském moři. To vše bylo Byzanci dáno za to, že uznala za sultána Sulejmána, vládnoucího z Adrianopole.
- V r. 1421 nastoupil výbojný sultán Murad II, který rozdělil velkou osmanskou armádu na dvě části, jedna byla poslána dobýt Soluň, zatímco ta větší vytáhla proti Konstantinopoli. Obležení Konstantinopole začalo 8. června 1422, ale skončilo neúspěchem několik měsíců poté, zatímco obrana Soluně byla svěřena Benátčanům.

VLÁDA JANA VIII. A FLORENTSKÁ UNIE

- Hned od počátku vlády se musel vyrovnávat s cílevědomými útoky Osmanů. Císař de facto vládl pouze v Konstantinopoli, ostatní města byla rozdělena mezi jeho příbuzné. Jeho bratr Konstantin vládl v Selymbrii, Demetrios na Lemnu a Theodoros vládl na Peleponésu.
- Říše byla rozdělena na dva nesmiřitelné tábory, na *Filenotikoi* (což byli přívrženci unie) a na *Anthenotikoi* (což byli protivníci unie). Obě skupiny vedly tvrdé spory, jež byly výrazem ze dvou hrozících zel, ze zničení vlastní svébytnosti *Latiny* nebo *Osmany*.
- Koncil byl svolán do Ferrary v r. 1438 a poté pokračoval v roce 1439 ve Florencii. Byzantskou delegaci vedl císař Jan VIII. spolu s vážně nemocným patriarchou Josefem II., který během dlouhého jednání zemřel. Na koncil přijeli dokonce i patriarchové z Alexandrie, Antiochie a Jeruzaléma, dále význačné kulturní osobnosti, jako byl filozof Georgios Plethon, Gennadios Scholarios, metropolita nikájský Bessarion, metropolita kyjevský Isidoros, a Markos Eugenikos, biskup efeský. Přijelo na 700 osob a pobyt delegace musel značně zatížit papežskou pokladnu.
- Byl připraven dekret v němž byla zdůrazněna podřízenost ortodoxní církve papežovi, a 6. července 1439 se přistoupilo k podpisu. Latinský dekret o unii přečetl kardinál Cesarini a v řečtině byl přednesen slavným Bessarionem. Všichni byzantští hodnostáři unii podepsali, pouze efeský biskup ne. Zdálo se že most mezi východem a západem byl konečně překlenut a nyní začne období společné spolupráce. V Římě zavládla spokojenost.

OHLAS UNIE V KONSTANTINOPOLI A POSLEDNÍ POKUS ZÁPADU O ZÁCHRANU BYZANCE

- Byzantský lid unii nepřijal a přimkl se k biskupovi efeskému, ten se stal vedoucím opozice proti unii. Unii později odmítly i patriarcháty v Alexandrii, Antiochii a Jeruzalémě. S odmítavým postojem se dekret setkal i v Rusi. Car Vasilij II. dal metropolitu Isidora zatknout a uvěznit. Ten později uprchl a do Itálie kde konvertoval na katolictví, podobně jako Bessarion. Scholarios se zalekl reakce Byzantinců, a záhy prohlásil unii za zradu a postavil se do čela opozice. Rusové navíc přestali považovat byzantského císaře za hlavu ortodoxní církve a ruská církev se osamostatnila.
- Polský a uherský král Vladislav III. se postavil do čela výpravy spolu se sedmihradským vévodou Janem Hunyadim. K nim se připojil i kníže Vlad z Valašska, Benátky přislíbily podílet se na výstavbě loďstva a pomoc přislíbil i papež a vévoda s Bourgogne.
- V té době organizovalo i vojsko albánského Skandenberga, pověstného hrdiny který byl vůdcem albánského odporu proti Turkům.
- Sultán Murad II. byl v té době vázán boji na východě a proto uzavřel s Vladislavem mírovou smlouvu v níž se zavázal k desetiletému míru. Avšak Benátčané a císař navrhovali další válečné akce. Vladislav tak začal znovu postupovat bulharským územím, s tím že smlouva uzavřená s nevěřícími je neplatná. Sultán šokován křesťanskou věrolomností překročil, s armádou třikrát větší než měla k dispozici křesťanská liga, Bospor a 10. listopadu 1444 drtivě porazil křesťany v bitvě u Varny; v bitevní vřavě našli smrt polský král Vladislav i kardinál Cesarini. Bitva národů, jak byla nikdy zvána bitva u Varny, byla posledním pokusem o pomoc izolované Konstantinopoli. Murad pak pronikl na Peleponés, který vyplenil a odvedl do otroctví na 60 000 lidí.
- Císař Jan VIII. zemřel roku 1448 a smrt pro něj byla vysvobozením. Přestože byl třikrát ženat, nikdy neměl jediné dítě

KONSTANTIN XI. POSLEDNÍ BYZANTSKÝ CÍSAŘ

- Konstantin se narodil roku 1405 v Mystře, jako osmé z deseti dětí byzantského císaře Manuela II. a Heleny Dragaš.
- Roku 1427 se vypravil na Peloponés na pomoc svému bratru Janu VIII., který tam dobýval zbytky zdejších panství Latinů.
- V březnu roku 1428 uzavřel Konstantin politický sňatek s neteří Karla I. Tocca, vládce v Epiru, s Magdalenou, jako věno dostal Toccovy země na Peloponésu.
- V letech 1437–1440 spravoval Konstantinopol za bratrovy nepřítomnosti kvůli koncilu ve Florencii.
- Roku 1443 vyměnil Konstantin své panství v Thrákii za Morejský despotát.

KONSTANTINOVA VLÁDA (1448 – 1453)

- Když Jan VIII. zemřel, byl Konstantin, nejstarší z pozůstalých bratrů, v Mystře. O trůn se musel střetnout se svým mladším bratrem Demetriem, který ohlásil své nároky na trůn. Avšak císařovna-matka Helena prosadila na trůn právě Konstantina. Ten byl korunován mimo Konstantinopol a ne z rukou patriarchy, nýbrž metropolitou z Mystry.
- Konstantin se svým doprovodem vyplul do Konstantinopole na katalánských galérách. Císař dorazil do hlavního města 12. března 1449 a byl přijat s velkými sympatiemi. Moreu svěřil svým bratrům Tomasovi a Demetriovi.
- Konstantinovým záměrem nyní bylo získat pomoc proti Turkům. Avšak na západě se nikdo neodhodlal pomoci, proto císař přistoupil stejně jako jeho předchůdci k jednání o unii. Jeho vyslanci se vypravili k papeži Mikuláši V. Ten ho však vyzval k rozhodnému činu a předložil Konstantinovi ultimátum. Pokud císař a jeho lid přijmou náboženskou unii, bude papež vždy ochotný podpořit snahy o záchranu byzantského státu.

OBLEHANÍ KONSTANTINOPOLE

- R. 1451 došlo v Anatolii ke vzpouře proti novému sultánu Mehmedu II., ten jí potlačil a poté se vrátil do Evropy, ale ne obvyklou cestou přes Dardanely, ale přes Bospor, a to i přesto, že protější evropské území i nadále oficiálně patřilo Byzantské říši.
- Sultán zde zahájil stavbu hradu Rumeli Hisari, který byl naproti hradu Anadolu Hisari, čímž chtěl ovládnout přístup k městu. 31. srpna 1452 byl hrad dostavěn. Sultán se již připravoval na budoucí obléhání.
- Město bylo rozdělené na dva tábory – na přívržence unie a její odpůrce. V březnu Thrákií prošlo vojsko Turků, jehož počet se podle pramenů pohyboval od osmdesáti až zhruba k 400 000 mužům. Císař dal zpevnit brány, pečlivě vyhloubit příkop a uzamknout brány. Mezitím byly obchodní lodě kotvící v přístavech ve Zlatém rohu vyzbrojeny a přeměněny ve válečnou flotilu.

PÁD KONSTANTINOPOLE

- Město čekalo na pomoc papeže a křesťanských vojsk, ale bylo odhodlané bojovat do posledních sil. Na pomoc mu nakonec přijelo asi 700 mužů pod velením janovského kapitána Giustinianiho.
- První útok se konal 7. dubna roku 1453, Turci začali ostřelovat hradby, které se Byzantinci snažili přes noc rychle opravit a čelit tak dalším útokům. Nicméně Turci v noci z 21. na 22. dubna přetáhli své lodi po souši za řetězovou zábranu, tím pádem mohli začít ohrožovat město i z moře. Poslední ránu zasadili turečtí vojáci, když zranili Giustinianiho, ten musel opustit své místo na hradbách, což vojáky silně demoralizovalo. Poté již turečtí vojáci pronikli za hlavní brány.
- Císař Konstantinos zahynul krátce po pádu hradeb a jeho smrt definitivně zlomila odpor byzantských vojáků, kteří tak přišli krátce po sobě o oba hlavní velitele. Nakonec se sultánovi podařilo město dobýt a na základě islámských zvyklostí dal svým vojákům prostor pro plenění města, což vyústilo v krvelačné drancování a vraždění obyvatel. Město Konstantinopol a Byzantská říše padla 29. května 1453.

OHLASY

- Zpráva o pádu Konstantinopole se rozletěla do celého světa. Papež Mikuláš V. až 30. září 1453 ale vydává bulu, ve které vyzýval západní panovníky ke křížové výpravě.
- Moskva nyní převzala „ochranu“ ortodoxní víry a označovala se jako „třetí Řím“. Již od pokusů o církevní unii s Římem se moskevský patriarchát od Byzance úplně distancoval. Ruští patriarchové chápali pád Konstantinopole jako trest za zradu pravé víry. “.
- Humanista Aeneas Silvio Piccolomini prý při zprávě o pádu Konstantinopole plakal a srovnával její pád s *“druhou smrtí Homéra a Platóna”*. Piccolomini jako papežský legát v Německu se snažil zdůraznit nezbytnost křížácké výpravy. K té však nikdy nedošlo, i když o ni Piccolomini usiloval i jako papež ještě roku 1464.
- Anglie momentálně trpěla následky stoleté války. Jediný, kdo o výpravu projevil skutečný zájem, byl král Ladislav Uherský, jehož země s Turky sousedila a trpěla jejich nájezdy. Benátky s Janovem mezitím pomocí mnoha darů přesvědčily sultána a udržely si své obchodní styky na Východě. Žádná země západní Evropy nebyla sto připojit se ke křížáckému tažení.
- Exodus byzantských vzdělavců...